

การค้นหา วัดบูรพาราม วัดทักษิณารามและวัดลังการาม ที่กล่าวถึงในศิลาจารึกวัดอโศการาม*

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ศักดิ์ชัย สายสิงห์**

ในการศึกษาทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ศิลปะสมัย
สุโขทัย หลักฐานสำคัญส่วนหนึ่งที่น่ามาใช้ได้แก่ศิลาจารึก เพราะใน
จารึกมักจะกล่าวถึงนามผู้สร้างและระบปีที่สร้างไว้ทำให้เราสามารถนำ
มาใช้ในการกำหนดอายุแหล่งโบราณสถานนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี แต่
ปัญหาที่สำคัญของการศึกษาศิลาจารึกในสมัยสุโขทัยคือ ศิลาจารึกส่วน
ใหญ่ได้รับการเคลื่อนย้ายไปจากแหล่งเดิมแล้ว ทำให้ไม่สามารถทราบ
ได้ว่าเป็นวัดใด จึงจำเป็นต้องตรวจสอบเสียก่อนว่าจารึกดังกล่าวมาจาก
ที่ใดก่อนที่จะนำมาใช้ประกอบการตีความและการตรวจสอบทางด้าน
ประวัติศาสตร์ศิลปะและหลักฐานอื่น ๆ ด้วยว่ามีความสอดคล้องกัน
หรือไม่

ในกรณีนี้ขอยกตัวอย่างการค้นหาวัดที่กล่าวถึงในศิลาจารึกในสมัยสุโขทัยคือจารึก
วัดอโศการาม มีสาระสำคัญกล่าวถึงชื่อวัดและชื่อผู้ทรงสถาปนาคือสมเด็จพระราชเทวีศรี
จุฬาลักษณ์ ปรากฏชื่อวัดอโศการาม ระบปีที่สร้างคือ พ.ศ.1942 และยังปรากฏชื่อวัดอื่นที่
สร้างขึ้นด้วยบุคคลเดียวกันได้แก่ วัดบูรพาราม วัดทักษิณาราม และวัดลังการาม¹ นอกจากนี้

---

*บทความนี้ปรับปรุงมาจาก รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้นทางโบราณคดี
ร่วมกับข้อมูลด้านศิลาจารึกและประวัติศาสตร์ศิลปะ สมัยสุโขทัย เพื่อการวิจัยหาประเด็นใหม่ทางวิชาการ.
ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยประเภทกำหนดเรื่อง ประจำปี 2545 จากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

**อาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลปะ คณะโบราณคดี

¹กรมศิลปากร. "จารึกวัดอโศการาม", จารึกสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรจัดพิมพ์เนื่องใน
โอกาสฉลองครบรอบ 700 ปี ลายสีไทย, 2526-2527, หน้า 323.

ยังได้พบศิลาจารึกอีกหลักหนึ่งคือจารึกวัดบูรพารามสร้างในปี พ.ศ. 1956^๒ มีสาระของจารึกที่กล่าวถึงเหตุการณ์เดียวกันและระบุผู้สร้างคนเดียวกัน แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าจารึกวัดบูรพารามนั้นเคลื่อนย้ายไปจากแหล่งเดิมแล้วจึงทำให้ไม่ทราบได้ว่าเป็นวัดใด

นับว่าน่ายินดีที่ได้มีการค้นพบศิลาจารึกวัดอโศการามในแหล่ง คือที่วัดอโศการามนอกเมืองสุโขทัยทางทิศใต้ ดังนั้นจารึกและงานศิลปกรรมที่วัดอโศการามจึงเป็นข้อมูลที่สำคัญอย่างมากต่อการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ เพราะทำให้ทราบถึงอายุสมัยในการสร้างรวมทั้งผู้สร้างและวัตถุประสงค์ในการก่อสร้างอย่างชัดเจนอีกด้วย จึงนับเป็นกุญแจสำคัญที่ใช้ไขปัญหาในเบื้องต้นในการศึกษาและค้นหาวัดอื่น ๆ อีก 3 วัดที่กล่าวถึงซึ่งจะทำให้สามารถตรวจสอบได้ว่าวัดที่กล่าวถึงนั้นเป็นวัดใดก็จะทำให้ทราบถึงรูปแบบศิลปกรรมในแต่ละวัด โดยการวิเคราะห์เปรียบเทียบทั้งเรื่องของขนาดและรูปแบบศิลปกรรมที่น่าจะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ดังนี้คือ

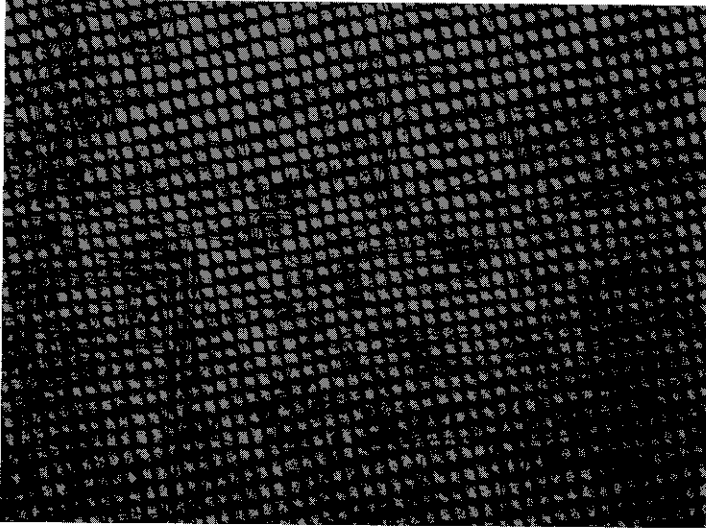
ตำแหน่งที่ตั้งของวัด

จากชื่อของวัดที่ปรากฏในจารึกวัดอโศการาม 3 วัดได้แก่ วัดบูรพาราม ทักษิณาราม และลังการาม จึงกล่าวในขั้นต้นได้ว่า วัดบูรพาราม วัดทักษิณาราม ย่อมตั้งอยู่ตามทิศที่ระบุไว้คือทิศตะวันออกและทิศใต้ตามลำดับ ส่วนวัดลังการามนั้น ไม่ทราบได้แน่ชัดเพราะไม่ได้ตั้งชื่อตามทิศ อย่างไรก็ตามยังมีปัญหาในเรื่องของการตีความว่าวัดที่ระบุชื่อตามทิศนั้นเป็นทิศของเมืองสุโขทัย หรือมีวัดใดวัดหนึ่งเป็นหลักและสร้างวัดตามทิศของวัดนั้น ด้วยเหตุที่วัดอโศการามที่เป็นวัดพบศิลาจารึกในแหล่งและเป็นวัดที่อยู่นอกเมือง จึงน่าจะเป็นวัดหลักและเป็นวัดที่กล่าวถึงชื่อวัดอื่นน่าจะเป็นวัดสร้างขึ้นก่อนและมีความสำคัญมากที่สุดในบรรดา 4 วัดที่กล่าวถึงเพราะระบุว่าพระราชเทพีศรีจุฬาลักษณ์ทรงสร้างขึ้นเพื่ออุทิศแด่บรรพบุรุษ^๓ ข้อสมมติฐานเบื้องต้นจึงเชื่อว่าวัดทั้งหมดที่กล่าวถึงจึงน่าจะอยู่นอกเมืองและมีวัดอโศการามเป็นวัดหลัก ชื่อวัดและตำแหน่งจึงน่าจะอยู่บริเวณเดียวกัน ชื่อวัดบูรพารามและ

^๒ คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี. "จารึกวัดบูรพาราม", ประชุมศิลาจารึกภาคที่ 7 ประมวลศิลาจารึกที่พบในประเทศไทยและต่างประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักเลขานุการนายกรัฐมนตรี, 2534, หน้า 11-18.

^๓ กรมศิลปากร. จารึกสมัยสุโขทัย. หน้า 324.

ทักษิณารามน่าจะเป็นทิศตะวันออกและใต้ของวัดโสกการามมากกว่าของเมืองสุโขทัย
(แผนผังที่ 1)

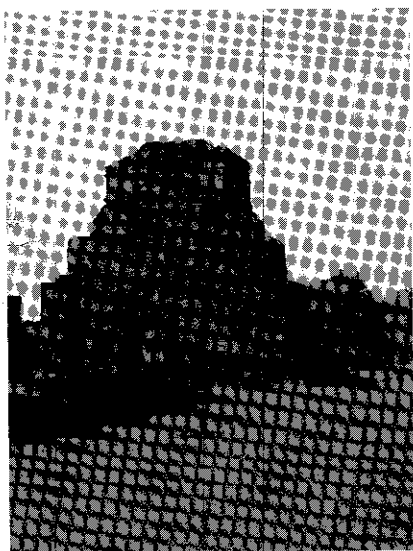

แผนผังที่ 1 ผังเมืองสุโขทัยด้านทิศตะวันออกและทิศใต้ กลุ่มวัดโสกการาม

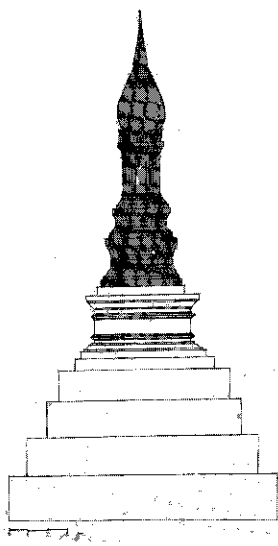
ขนาดและแผนผังของวัด

มีข้อสมมติฐานจากการศึกษาคือถ้าเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดยบุคคลคนเดียวกัน ขนาดและระบบการวางผังย่อมใกล้เคียงกันด้วย จากการสำรวจข้อมูลภาคสนามพบว่าในเขตนอกกำแพงเมืองทางทิศตะวันออกและทิศใต้ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับวัดโสกการาม (แผนผังที่ 2 รูปที่ 1 ลายเส้นที่ 1) ดังนี้คือ ด้านทิศตะวันออก (ของเมือง) ได้แก่วัดตระพังทองหลวง วัดเจดีย์สูง (รูปที่ 2) วัดช้างล้อมและวัดมumlungกา แต่ถ้าใช้วัดโสกการามเป็นหลักวัดที่อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของวัดโสกการามมีเพียงวัดเดียวคือ วัดมumlungกา (รูปที่ 3) ส่วนด้านทิศใต้(ของเมือง) ได้แก่วัดพระเชตุพน วัดศรีพิจิตรกิริติศัลยาราม วัดโสกการาม วัดวิหารทอง วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดต้นจันทร์ และวัดโพรงเม่นหรือวัดช้างทอง แต่ที่อยู่ในตำแหน่งทิศใต้ของวัดโสกการามและใกล้เคียงกันมากที่สุดคือ วัดวิหารทอง (รูปที่ 4)

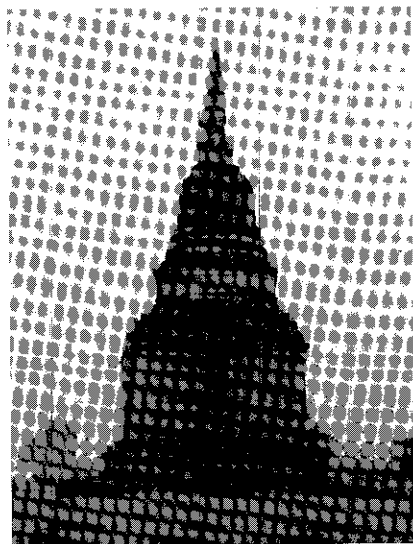
จากรายชื่อวัดทั้งหมดนี้ สามารถตัดวัดช้างล้อม วัดโสกการาม และวัดศรีพิจิตรกิริติศัลยาราม ออกไปเพราะได้พบจารึกที่ระบุผู้สร้างที่แน่นอนแล้ว

รูปที่ 1 วัดอโศการาม เมืองสุโขทัย

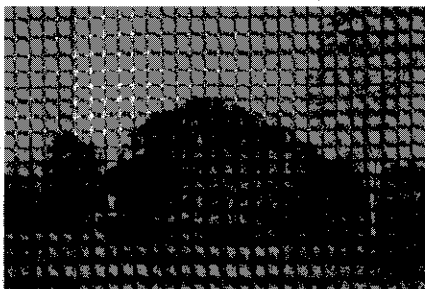
ลายเส้นที่ 1 รูปทรงสันนิษฐาน เจดีย์ยอดทรงดอกบัวตูม วัดอโศการาม

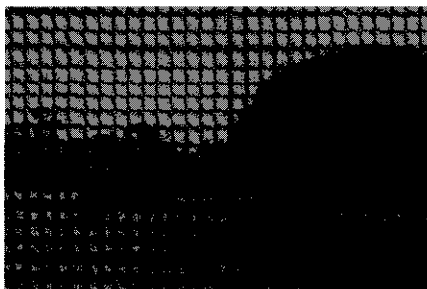
รูปที่ 2 วัดเจดีย์สูง เมืองสุโขทัย

รูปที่ 3 วัดมุลังกา เมืองสุโขทัย

รูปที่ 4 วัดวิหารทอง (ทักษิณาราม) เมืองสุโขทัย

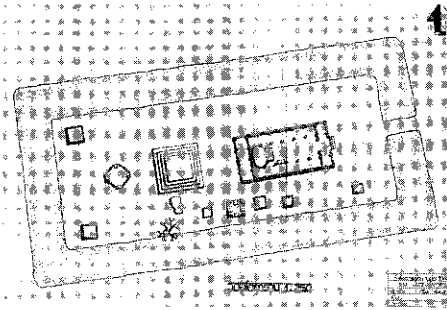

รูปที่ 5 พระอุโบสถ วัดมุนลังกา

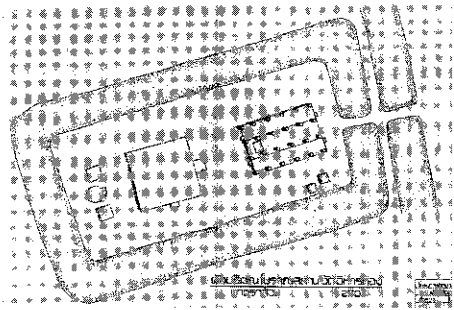
วิเคราะห์จากแผนผัง

ถ้าใช้วัดอโศการามเป็นหลักในการศึกษาจะพบว่า มีแผนผังที่มีลักษณะพิเศษ คือมีการสร้างเจดีย์เป็นประธาน มีวิหารอยู่ด้านหน้า วิหารตั้งอยู่ห่างจากเจดีย์ประธานเล็กน้อย ด้านหลังเจดีย์ประธานจะมีพื้นที่ว่างและมีเจดีย์รายเล็ก ๆ ตั้งอยู่ มีคูน้ำสี่เหลี่ยมผืนผ้า ลักษณะเป็นแนวยาวล้อมรอบ มีข้อสังเกตคือขนาดของความยาวของวัดดูจากกำแพงและคูน้ำล้อมรอบจะเป็น 2 เท่าของความกว้าง (แผนผังที่ 2, 3, 5, 6) ในจำนวนนี้หลายวัดที่กล่าวถึงมีขนาดใกล้เคียงกันโดยประมาณคือ กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ลักษณะของการวางผังที่มีคูน้ำสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวล้อมรอบนี้ น่าจะใช้เป็นข้อสังเกตได้ว่าเป็นระบบการวางผังเดียวกับกลุ่มวัดที่ตั้งเป็นสมมติฐานข้างต้น ได้แก่ วัดเจดีย์สูง วัดมุนลังกา วัดพระเชตุพน วัดวิหารทอง (แผนผังที่ 3, รูปที่ 4) วัดเจดีย์สี่ห้อง (แผนผังที่ 4) วัดตันจันทร (แผนผังที่ 5) และวัดโพรงเม่น (แผนผังที่ 6) รวมทั้งวัดศรีพิจิตรฯ (แผนผังที่ 7) ซึ่งสร้างในระยะเวลาเดียวกันด้วย (มีวัดอื่น ๆ อีกแต่มีขนาดเล็กมากจึงไม่ขอกล่าว ณ ที่นี้) ขณะที่วัดข้างล้อมและวัดตระพังทองกลาง มีลักษณะของคูน้ำล้อมรอบต่างออกไปคือคูน้ำเกือบเป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนวัดพระเชตุพน แม้ว่าจะมีคูน้ำสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวล้อมรอบ แต่กลับมีคูขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง ทำให้ไม่อาจจัดไว้ในกลุ่มเดียวกันได้

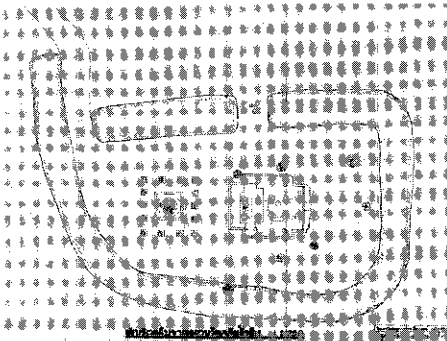
ดังนั้นจากระบบแผนผัง วัดทางด้านทิศตะวันออกที่น่าจะมีความใกล้เคียงกับวัดอโศการามจึงเหลืออยู่เพียงวัดเจดีย์สูงและวัดมุนลังกา ส่วนด้านทิศใต้ ได้แก่ วัดวิหารทอง วัดเจดีย์สี่ห้อง วัดตันจันทรและวัดโพรงเม่น

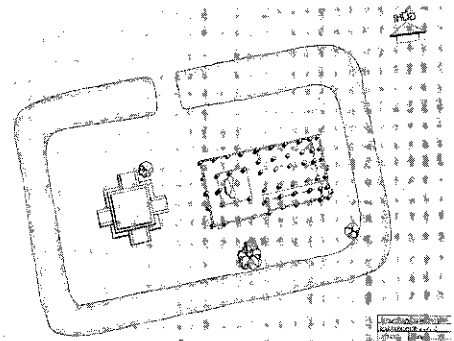
แผนผังที่ 2 วัดโสภาราม

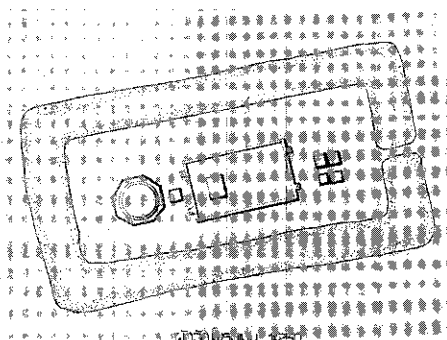
แผนผังที่ 3 วัดวิหารทอง

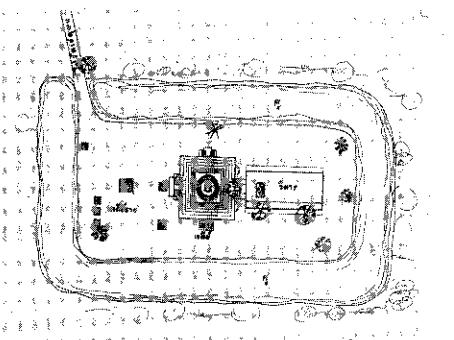
แผนผังที่ 4 วัดเจดีย์สี่ห้อง

แผนผังที่ 5 วัดคันจันทร์

แผนผังที่ 6 วัดโพรงแมน

แผนผังที่ 7 วัดศรีวิจิตรกิตกัลยาราม

ที่มาของแผนผัง : กรมศิลปากร. อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย

ข้อสันนิษฐานเรื่องวัดบูรพาราม

จากที่ได้กล่าวไว้ว่าวัดเจดีย์สูงอาจเป็นวัดบูรพารามนั้น ด้วยเหตุผลคือ ตำแหน่งที่ตั้งที่อยู่ด้านทิศตะวันออก แต่เป็นทิศตะวันออกของเมืองไม่ใช่ของวัดอโศการาม เพราะฉะนั้นถ้าใช้วัดอโศการามเป็นหลัก วัดที่อยู่ทางทิศตะวันออกจึงเหลืออยู่เพียงวัดเดียวที่มีขนาดและลักษณะทางศิลปกรรมที่น่าจะสร้างขึ้นในคราวเดียวกันกับวัดอโศการามได้คือ**วัดมumlลنگกา** นอกจากนี้ยังพบว่าวัดมumlลنگกามีแผนผังที่มีคูน้ำล้อมรอบขนาด 40 x 60 เมตร และมีหลักฐานสำคัญที่ระบุไว้ในจารึกคือ จารึกวัดบูรพารามกล่าวถึงการสร้าง**พระอุโบสถ⁴** (รูปที่ 5) ไว้ด้วย ในขณะที่วัดเจดีย์สูงไม่มีพระอุโบสถ รวมทั้งวัดอื่นที่สร้างขึ้นในคราวเดียวกันก็ไม่ได้กล่าวถึงว่ามีพระอุโบสถ มีเพียงวัดมumlลنگกาเป็นวัดที่มีพระอุโบสถอยู่ด้านหลังเจดีย์ประธานและอยู่ในแนวแกนหลักซึ่งไม่พบมากนักในระยะเียบการก่อสร้างสมัยสุโขทัย เพราะเท่าที่สังเกตจากวัดในสมัยสุโขทัยจะไม่มีพระอุโบสถครบทุกวัด จะพบเพียงบางวัดเท่านั้น คงเป็นการทำสังฆกรรมร่วมกัน ดังนั้นการที่จารึกวัดบูรพารามกล่าวถึงการสร้างพระอุโบสถไว้ด้วยจึงเป็นหลักฐานสำคัญในการที่จะใช้ค้นหาวัดที่มีพระอุโบสถ ด้วยเหตุผลดังกล่าววัดมumlลنگกาจึงอาจเป็นวัดบูรพารามตามที่กล่าวถึงในจารึกได้

อย่างไรก็ตามเกี่ยวกับข้อสันนิษฐานเรื่องวัดบูรพารามนี้ ได้มีนักวิชาการอย่างน้อย 2 ท่านที่กล่าวไว้ โดยท่านแรกเสนอว่าวัดบูรพารามน่าจะเป็นวัดเจดีย์สูงหรือวัดตระพังทองหลวง โดยให้เหตุผลที่สำคัญคือเป็นวัดที่อยู่ทางทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัยและมีลักษณะของงานศิลปกรรมที่สอดคล้องกันกับจารึก⁵ และท่านที่สองเสนอว่าน่าจะเป็นวัดเจดีย์สูง โดยให้เหตุผลว่าเป็นวัดที่ตั้งอยู่ด้านทิศตะวันออกของเมืองสุโขทัยและข้อมูลที่สำคัญที่กล่าวถึงในจารึกวัดบูรพารามคือการสร้าง “พระมหามณฑปเจดีย์อันพิศาล” โดยเชื่อว่าวัดเจดีย์สูงมีเจดีย์ประธานที่มีขนาดใหญ่และมีรูปแบบศิลปกรรมที่มีอายุสมัยเดียวกับจารึกที่สร้างโดยให้ความสำคัญกับรูปแบบของเจดีย์ที่เป็นมีการนำเจดีย์มาตั้งบนฐานที่มีลักษณะเป็นมณฑปแล้ว⁶

⁴คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. “จารึกวัดบูรพาราม”, หน้า 16 และ 22.

⁵พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “เจ้าแม่ศรีจุฬาลักษณ์ (มีไชชาวสุโขทัย)”, ศาสนากับการเมืองในประวัติศาสตร์สุโขทัย-อยุธยา. พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2545, หน้า 104.

⁶รุ่งโรจน์ ภิรมย์อนุกูล. “ข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับที่ตั้งวัดบูรพาราม เมืองสุโขทัย” ภาษา-จารึก. ฉบับที่ 9, การประชุมทางวิชาการเนื่องในวาระฉลองอายุครบ 7 รอบของศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร, จารึกและเอกสารโบราณ : การศึกษาวิจัยในปัจจุบันและทิศทางในอนาคต. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546, หน้า 259-261.

ผู้เขียนเห็นด้วยกับการกำหนดอายุของรูปแบบเจดีย์วัดเจดีย์สูงซึ่งได้วิเคราะห์ไว้แล้ว เช่นกันว่าเป็นงานในระยะหลังของสุโขทัยช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 วัดนี้เป็นตัวอย่างที่สำคัญวัดหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของเจดีย์ทรงระฆังในระยะหลังของสุโขทัยที่น่าจะสืบต่อมาจากวัดศรีพิจิตรฯ สังเกตได้จากวิวัฒนาการของส่วนฐานที่ยกสูงขึ้นอย่างมาก โดยเพิ่มฐานบัวในผังเพิ่มมุมซ้อนกันถึง 2 ฐาน ฐานล่างส่วนท้องไม้ขยายสูงอย่างมากจนสามารถเทียบสัดส่วนได้กับมณฑปหลังหนึ่ง จนทำให้มณฑปรวมของเจดีย์องค์นี้คล้ายกับมณฑปยอดเจดีย์ เพียงแต่เป็นแท่งที่ปัดต้นไม่สามารถเข้าไปภายในได้ และไม่มีการประดับจระนำซุ้ม ดังนั้นจึงกลายเป็นเพียงฐานบัวที่มีท้องไม้ทรงสูงเท่านั้นเอง⁷

แต่ยังมีข้อสงสัยอยู่คือประการแรกคำว่า “มณฑปเจดีย์” ที่กล่าวถึงในจารึกนั้น เป็นคำเรียกที่ตรงกับปัจจุบันที่ใช้กันอยู่หรือไม่ เพราะตามลักษณะของงานช่างที่เข้าใจในปัจจุบัน คำว่า “มณฑป” น่าจะหมายถึงอาคารที่เป็นห้องเข้าไปภายในได้และเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป แต่เจดีย์สูงเป็นแท่งที่ปัดต้นไม่สามารถเข้าไปภายในได้จึงไม่น่าจะเรียกวามณฑป และจากข้อความในจารึกด้านที่ 2 ที่เป็นภาษาบาลีก็ไม่ได้กล่าวถึง “มหามณฑปเจดีย์อันพิศาล” กล่าวแต่เพียงว่า “...พระนางได้บรรจุพระธาตุเหล่านั้นไว้ในห้องพระธาตุของพระราชเทวีที่พระเจดีย์ แล้วให้สร้างพระวิหาร พระพุทธรูป พระอุโบสถ...” แสดงว่าไม่ได้เน้นเรื่องของความ เป็น “มหามณฑปเจดีย์” แต่ได้กล่าวถึงสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ทั้งหมด ประการที่ 2 ความสำคัญของจารึกวัดบูรพารามที่ปรากฏการสร้างพระอุโบสถ ตรงกันทั้ง 2 ด้าน ซึ่งผู้เสนอว่าวัดเจดีย์สูงคือวัดบูรพารามไม่ได้กล่าวถึง ในปัจจุบันไม่พบว่าวัดเจดีย์สูงมีพระอุโบสถ ดังได้กล่าวแล้ว และประการที่ 3 เรื่องของระบบแผนผังที่ผู้เขียนเสนอไว้ว่าวัดทั้ง 4 ในกลุ่มเดียวกันที่ปรากฏในจารึกน่าจะอยู่ในบริเวณเดียวกันและมีระบบแผนผังและขนาดใกล้เคียงกัน โดยได้ตรวจสอบแผนผังกับวัดในเขตอื่น ๆ ในเมืองสุโขทัยแล้วไม่พบลักษณะเช่นนี้ และถ้าใช้ตำแหน่งที่ตั้งอันเป็นชื่อวัดนั้นเป็นด้านทิศตะวันออกของวัดโอโสการามก็น่าจะเป็นวัดมุลังกามากกว่าวัดเจดีย์สูง รวมทั้งวัดเจดีย์สูงมีขนาดใหญ่เกือบ 2 เท่าของกลุ่มวัดนี้ จึงไม่น่าจะเป็นงานที่สร้างโดยบุคคลเดียวกัน

⁷ สักดิ์ชัย สายสิงห์. รายงานการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์ข้อมูลจากการขุดค้นทางโบราณคดีร่วมกับข้อมูลด้านศิลปาจารึกและประวัติศาสตร์ศิลปะ สมัยสุโขทัย..., หน้า 121.

อย่างไรก็ตามข้อสันนิษฐานว่าวัดบูรพารามเป็นวัดมุลังกา ก็ยังมีข้อที่ควรต้องพิจารณาต่อไปอีกเพราะเจดีย์ประธานที่มีขนาดเล็กมากอาจไม่ตรงกับที่กล่าวถึงในศิลาจารึกว่าเป็น “มณฑปเจดีย์อันพิศาล” และองค์เจดีย์เหลือเฉพาะส่วนฐานจึงไม่สามารถศึกษารูปแบบทางศิลปกรรมได้มากนัก แต่จากส่วนที่เหลือกล่าวได้ว่าเป็นเจดีย์ทรงระฆังที่เป็นฐานบัวซ้อนกัน 2 ฐานรองรับองค์ระฆังและฐานบัวชั้นล่างขยายท้องไม้สูงประดับลูกแก้วอกไก่ 2 แนว (รูปที่ 3) ซึ่งเป็นอิทธิพลของศิลปะล้านนาแล้ว น่าจะเป็นงานในช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 20 ลงมา ซึ่งสอดคล้องกับระยะเวลาที่ปรากฏในจารึก ได้เช่นกัน

ข้อสันนิษฐานเรื่องวัดทักษิณาราม

วัดที่มีที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศใต้ของวัดโสกการม (และของเมือง) ในตำแหน่งที่เหมาะสม มีขนาดและระบบการวางผัง รวมทั้งมีรูปแบบศิลปกรรมคือเจดีย์ประธานที่เหมือนกับวัดโสกการม (ลายเส้นที่ 1) ได้แก่ วัดวิหารทอง จึงตั้งเป็นข้อสมมติฐานเบื้องต้นว่าวัดนี้คือวัดทักษิณาราม ตามที่ปรากฏในจารึก

วัดวิหารทองไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการก่อสร้าง ชื่อ “วัดวิหารทอง” ก็เป็นชื่อเรียกที่กำหนดขึ้นในภายหลัง แต่ในหนังสือทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้เพิ่มชื่อวัดในวงเล็บว่า “วัดทักษิณาราม” และกล่าวไว้ในประวัติการก่อสร้างว่า หมายถึงวัดทักษิณารามที่กล่าวถึงในศิลาจารึกวัดโสกการม พ.ศ. 1942^๘ ซึ่งไม่ได้อธิบายเหตุผลหรือหลักฐานใดในการกำหนดชื่อและการเชื่อมโยงข้อมูลจากจารึก

สิ่งหนึ่งที่สามารถกล่าวเพิ่มเติมในที่นี้คือข้อสันนิษฐานเรื่องชื่อวัดของกรมศิลปากรนั้นน่าสนใจและอาจมีความเป็นไปได้สูงว่าวัดนี้อาจเป็นวัดทักษิณารามตามชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึกได้ กล่าวคือขนาดของวัดและระบบการวางผังใกล้เคียงกับวัดโสกการม มีเจดีย์อยู่ด้านหน้าวิหาร มีคูน้ำล้อมรอบ ลักษณะของคูน้ำอยู่ในผังสี่เหลี่ยมผืนผ้ายาวแบบเดียวกัน โดยมีพื้นที่ที่มีคูน้ำล้อมรอบเท่ากันคือ 40 x 80 เมตร เจดีย์ประธานเป็นยอดทรงดอกบัวตูมเหมือนกัน ตำแหน่งที่ตั้งของวัดอยู่ทางด้านทิศใต้ของเมืองและของวัดโสกการมตรงตามชื่อที่ปรากฏในศิลาจารึก เป็นวัดที่อยู่ในที่นี้ที่มีขนาดใหญ่เท่าเทียมกับวัดโสกการม

^๘กรมศิลปากร. ทำเนียบโบราณสถานอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย. กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร, 2531, หน้า 187.

และมีข้อความที่สำคัญที่นำมาพิจารณาได้คือในจารึกได้กล่าวถึงวัดอโศการามนั้นสร้างขึ้นสำหรับเป็นที่จำพรรษาของพระมหาสรงกเถร ส่วนวัดทักษิณารามสร้างสำหรับพระมหาวันรัตนเถร⁹

กล่าวโดยสรุปคือทั้งรูปแบบเจดีย์ แผนผัง ขนาดของวัดมีความเป็นไปได้ค่อนข้างสูงว่า ผู้สร้างน่าจะเป็นบุคคลคนเดียวกันได้ ถ้าเทียบกับวัดที่อยู่ด้านทิศใต้ที่มีขนาดเท่าเทียมกันและมีลักษณะของแผนผังใกล้เคียงกันคือวัดศรีพิจิตรกิตติกลยารามและวัดพระเชตุพนซึ่งวัดศรีพิจิตรฯ ได้พบจารึกกล่าวถึงผู้สร้างแล้วคือสมเด็จพระราชชนนีศรีบรมราชมารดา ทรงสร้างในปี พ.ศ. 1947 ส่วนวัดพระเชตุพนนั้นไม่ปรากฏหลักฐานการสร้าง อาจเป็นวัดหนึ่งในสี่วัดตามที่ปรากฏในศิลาจารึกวัดอโศการามได้ (วัดสังการาม หรือทักษิณาราม) แต่ถ้ายเปรียบเทียบขนาดและรูปแบบทางศิลปกรรมแล้ว วัดพระเชตุพนน่าจะมีความสำคัญมากกว่าวัดอโศการาม เช่น การมีมณฑปพระสี่อิริยาบถเป็นประธาน มีการใช้วัสดุการก่อสร้างที่เป็นแผ่นหินชนวนมาทำเป็นกำแพงซึ่งมีเพียงแห่งเดียวในสุโขทัยมีระบบการใช้น้ำล้อมรอบถึง 2 ชั้นดังกล่าวแล้ว ถ้าเป็นวัดที่สร้างขึ้นพร้อมกันโดยบุคคลคนเดียวกันแล้ว น่าจะให้ความสำคัญกับวัดพระเชตุพนมากกว่าวัดอโศการาม ผู้สร้างวัดพระเชตุพนจึงน่าจะเป็นคนละคนกันและน่าจะเป็นบุคคลที่อยู่ในฐานะสูงกว่า ดังนั้นวัดพระเชตุพนจึงไม่น่าเป็นวัดทักษิณารามที่กล่าวถึงในจารึกวัดอโศการาม

แม้ว่าวัดทักษิณารามอาจเป็นวัดใดวัดหนึ่ง ได้แก่ วัดวิหารทอง วัดเจดีย์สี่ห้อง และวัดตันจันท์และวัดโพรงเม่น แต่ถ้าจะประมวลจากหลักฐานที่กล่าวมาแล้ว ได้แก่ ขนาด แผนผัง และรูปแบบของเจดีย์ รวมทั้งตำแหน่งที่ตั้งถ้าใช้วัดอโศการามเป็นหลัก วัดที่อยู่ทางด้านทิศใต้ได้แก่ วัดวิหารทอง น่าจะเป็นวัดทักษิณารามได้มากที่สุด เนื่องจากวัดนี้มีขนาดเท่ากับวัดอโศการามมีระบบแผนผังและคูน้ำล้อมรอบแบบเดียวกันรวมทั้งการใช้เจดีย์ยอดทรงดอกบัวตูมเป็นประธานของวัดเช่นเดียวกัน ตำแหน่งที่ตั้งก็ห่างจากวัดอโศการามมากนัก และความสำคัญน่าจะอยู่ที่วัดอุระประสงค์ของผู้สร้างคือเพื่อเป็นที่จำพรรษาพระมหาเถร 2 รูป ได้แก่ วัดอโศการามสำหรับพระมหาสรงกเถร ส่วนวัดทักษิณารามสร้างสำหรับพระมหาวันรัตนเถร การที่มหาเถรผู้ที่มีความสำคัญเท่าเทียมกันเป็นที่มาของการสร้างวัด ทำให้มีทั้งขนาดและรูปแบบที่สัมพันธ์กันด้วย

⁹กรมศิลปากร จารึกสมัยสุโขทัย. หน้า 323.

ข้อสันนิษฐานเรื่องวัดสังการาม

สำหรับวัดสังการามนั้นตรวจสอบได้ค่อนข้างยากเพราะชื่อวัดไม่ได้รับพุทธศักราชเหมือนวัดอื่น แต่ถ้าใช้ข้อสมมุติฐานเบื้องต้นในเรื่องของขนาด ระบบการวางผัง และตำแหน่งที่ตั้งควรที่จะอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกัน ดังนั้นวัดที่อยู่ในเกณฑ์ดังกล่าว ได้แก่ วัดเจติยสี่ห้อง วัดตันจันทรและวัดโพรงเม่น ส่วนด้านศิลปกรรมนั้นมีความแตกต่าง กล่าวคือ วัดเจติยสี่ห้องมีเจติยัทธระระฆังเป็นประธานของวัดแต่เดิมเหลือหลักฐานเพียงส่วนฐานล่างเท่านั้น ส่วนองค์ระฆังนั้นก่อใหม่ทั้งหมด สิ่งที่น่าสนใจได้แก่การประดับประติมากรรมปูนปั้นที่ฐานเป็นรูปมนุษย์ขนาด 4 กรถือหม้อปุระณะฆูระ สลับกับสิงห์ยืนอยู่เหนือช้าง การทำรูปมนุษย์ขนาด 4 กร เปรียบเทียบได้กับคติที่มีความนิยมอย่างมากในศิลปะลังกา ที่มีมาแล้วตั้งแต่สมัยอนุราธปุระ ที่นิยมทำทวารบาลเป็นมนุษย์ขนาดประดับอยู่หน้าบันโดทางเข้า ศาสนสถานเพื่อปกป้องรักษาและคุ้มครองศาสนสถานในสุโขทัยมีหลักฐานปรากฏอยู่เพียงแห่งเดียวเท่านั้น รวมทั้งคติช้างล้อมและสิงห์ยืนที่นำจะมาจากลังกา ส่วนที่ทำสิงห์ยืนเหนือช้างนั้นอาจจะเป็นความนิยมในท้องถิ่น ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าวัดนี้มีความเกี่ยวข้องกับลังกาอย่างมาก และน่าจะหมายถึงวัดสังการามตามที่ปรากฏในจารึกวัดโสกการามได้ แต่จากตำแหน่งที่ตั้งถ้าเทียบกับวัดบูรพาราม (วัดมุขลังกา) วัดทักษิณาราม (วัดวิหารทอง) วัดนี้จะอยู่ห่างจากกลุ่มอย่างมาก และมีขนาดใหญ่กว่าวัดอื่น ๆ

ดังนั้นควรพิจารณาอีก 2 วัดที่เหลือคือวัดตันจันทรและวัดโพรงเม่น (รูปที่ 6) ทั้ง 2 วัดอาจมีความเป็นไปได้ว่าจะเป็น “วัดสังการาม” เพราะตั้งอยู่บริเวณเดียวกัน มีแผนผังระบบเดียวกัน และมีพื้นที่เท่าๆ กัน แต่ทั้ง 2 วัดมีเจติยัทธระระฆังที่มีขนาดเล็กกว่าวัดอื่น ๆ อย่างมาก อย่างไรก็ตามที่น่าสนใจคือทั้ง 2 วัดมีเจติยัทธระระฆังเป็นประธาน อาจจะเกี่ยวข้องกับชื่อวัดที่สัมพันธ์กับลังกา ก็ได้

มีข้อมูลปลีกย่อยที่น่าสนใจคือพื้นที่ของวัดโพรงเม่น มีขนาดเท่ากับวัดโสกการามและวัดวิหารทอง คือ 40 x 80 เมตร ส่วนวัดตันจันทร มีขนาด 50 x 90 เมตร และวัดเจติยสี่ห้องมีขนาด 50 x 100 เมตร ดังนั้นถ้ายังไม่มียังไม่มีข้อมูลใดตัดสินได้อาจใช้ขนาดของวัดเป็นตัวตัดสินวิธีหนึ่ง คงไม่ใช่ความบังเอิญที่มีขนาดเท่ากันทั้ง 3 วัด แต่น่าจะมีการ

ออกแบบมาพร้อม ๆ กัน เพราะเป็นวัดที่สร้างขึ้นในคราวเดียวกัน เพียงแต่มีการเลือกรูปแบบเจดีย์ประธานที่แตกต่างกันในแต่ละวัด ดังนั้นถ้าใช้เงื่อนไชนี้ วัดโพรงเม่นก็น่าจะเป็นวัดตั้งการมาได้

รูปที่ 6 วัดโพรงเม่น เมืองสุโขทัย